

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQ MADANIYATINI
RIVOJLANTIRISHDA MODULLI TA'LIMNING AHAMIYATI**

Pardayeva Gulbahor Jalg'ashovna

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Qulmatova Dildora Bozarovna

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

302-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda modulli ta'lim texnologiyasidan foydalanishning ahamiyati hamda pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Modulli ta'limning o'quv jarayonini individuallashtirish, o'quvchilarda mustaqil va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish hamda og'zaki va yozma nutqni o'stirishdagi afzalliklari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada nutqiy modullarni loyihalash va dars jarayoniga tatbiq etish bo'yicha metodik tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, nutq madaniyati, modulli ta'lim, modulli o'qitish, nutq o'stirish, pedagogik texnologiya, mustaqil ta'lim.

Zamonaviy pedagogikada ta'lim mazmunini insonparvarlashtirish va shaxsga yo'naltirish jarayoni kechmoqda. Ushbu islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan boshlang'ich ta'lim sifatiga, xususan, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarini qay darajada shakllantira olishimizga bog'liqdir. Nutq madaniyati – inson umumiy madaniyatining bosh mezoni, uning intellektual salohiyati va ijtimoiy moslashuvchanligini ko'rsatuvchi yetakchi omildir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirish shunchaki adabiy til qoidalarini yodlash emas, balki o'z fikrini mantiqiy, aniq, ravon va vaziyatga mos ravishda bayon etish ko'nikmasini tarbiyalashdir. Biroq bugungi an'anaviy ta'lim amaliyotida o'quvchilar ko'p hollarda darsda faqat tinglovchi yoki tayyor qoidalarini takrorlovchi subyekt bo'lib qolmoqdalar. Bu esa bolalarning mustaqil fikrlash, ijodiy matn yaratish va erkin muloqotga kirishish qobiliyatini cheklab qo'ymoqda. Mazkur muammoni bartaraf etish va boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslari samaradorligini oshirish uchun ta'lim jarayoniga modulli ta'lim texnologiyasini integratsiya qilish zaruriyati tug'ilmoqda. Modulli ta'lim o'quv materialini mustaqil o'zlashtiriladigan va yakuniy natijasi kafolatlanadigan mantiqiy bloklarga ajratish orqali o'quvchining nutqiy faolligini maksimal darajada oshiradi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Nutq o'stirish va nutq madaniyatini yuksaltirish masalalari metodist olimlar K.Qosimova, S.Matchonov, X.G'ulomova tomonidan keng tadqiq etilgan. Ta'lim tizimida modulli o'qitish texnologiyasining nazariy asoslari esa J.G'.Yo'ldoshev, S.A.Usmonov va B.X.Xodjayev kabilarning ishlarida o'z aksini topgan. Ammo boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirishda aynan modulli tizim imkoniyatlaridan tizimli foydalanish metodikasi bugungi kunda ham to'liq ochib berilishi lozim bo'lgan dolzarb yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda.

Modulli ta'lim – o'quv materialini mustaqil tarkibiy qismlarga (modullarga) ajratgan holda o'qitish tizimidir. Har bir modul aniq didaktik maqsad, axborot bloki, metodik ko'rsatmalar hamda

nazorat tizimini o'z ichiga oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini boyitishda ushbu texnologiyani qo'llash dars strukturasi va o'quvchi faoliyatini tubdan o'zgartiradi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning nutqini tizimli rivojlantirish uchun darsliklardagi mavzularni ma'lum bir nutqiy modullarga birlashtirish maqsadga muvofiqdir. Biz o'z tadqiqotimiz doirasida boshlang'ich sinflar uchun nutq madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan uchta asosiy makro-modul modelini ishlab chiqdik.

Birinchi modul leksik-semantik modul deb nomlanib, uning bosh didaktik maqsadi so'zning lug'aviy ma'nosini tushunish, sinonim, antonim, omonim va ko'chma ma'noli so'zlar ustida ishlashni qamrab oladi. Ushbu modul orqali o'quvchining so'z boyligi ortadi, uning nutqidagi takroriylik va sun'iylik holatlari yo'qoladi.

Ikkinchi tarkibiy qism grammatik-stilistik modul bo'lib, u so'zlarni o'zaro to'g'ri bog'lash, sodda va murakkab gaplar tuzish, so'z tartibiga hamda imlo me'yorlariga rioya qilish ko'nikmalarini o'rgatadi. Buning natijasida bolalar nutqining mantiqiy izchilligi va grammatik jihatdan to'g'riligi ta'minlanadi.

Uchinchi bosqich esa kommunikativ-ijodiy modul hisoblanib, u matn ustida ishlash, ya'ni reja tuzish va qayta hikoyalash, monologik va dialogik nutqni shakllantirish hamda ijodiy bayon yozishga qaratiladi. Ushbu modul yakunida o'quvchi har qanday ijtimoiy vaziyatda o'z fikrini erkin va ta'sirchan bayon eta olish darajasiga yetadi.

Modulli o'qitish jarayonida dars an'anaviy "o'qituvchi gapiradi — o'quvchi eshitadi" formulasidan voz kechib, "o'qituvchi yo'naltiradi — o'quvchi mustaqil bajaradi va muloqot qiladi" tamoyiliga asoslanadi. Bu yerda o'qituvchi maslahatchi (fasilitator) vazifasini bajaradi, o'quvchi esa modul dasturi asosida o'z nutqiy ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantirib boradi.

Boshlang'ich sinflarda nutq madaniyatini modulli tizim asosida shakllantirishda o'quv faoliyatini quyidagi to'rtta asosiy bosqichda tashkil etish yuqori samara beradi:

1. Maqsadli-mo'ljal olish bosqichi (Modulga kirish). Darsning dastlabki 5-7 daqiqasida o'qituvchi o'quvchilarni modulning umumiy maqsadi bilan tanishtiradi. Masalan: "Bolalar, ushbu haftalik modulimizda biz insonlarning ichki kechinmalari va xarakterini so'zlar orqali tasvirlashni o'rganamiz". Shundan so'ng o'quvchilarga modul bo'yicha topshiriqlar daftari yoki maxsus ishlab chiqilgan ish varoqlari tarqatiladi.

2. Mustaqil va interaktiv axborot olish bosqichi. Taxminan 15 daqiqa davom etadigan ushbu qismda o'quvchilar kichik guruhlariga yoki juftliklarga bo'lingan holda modul ichidagi matn va lisoniy materiallar bilan mustaqil ishlaydilar. Matndagi noma'lum so'zlarning ma'nosini lug'atdan qidirib topadilar, so'z birikmalari tuzadilar hamda guruh ichida o'zaro fikr almashib, qizg'in munozara tashkil etadilar.

3. Nutqiy muloqot va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish bosqichi. Darsning keyingi 15 daqiqasida faol interaktiv metodlar qo'llaniladi. Masalan, "Rollar o'yini" yoki "Muammoli vaziyat" metodi orqali o'quvchilarga hayotiy muomala vaziyatlari yuklanadi. Bolalar "Kutubxonachi bilan suhbat" yoki "Do'stni tug'ilgan kuni bilan tabriklash" kabi mavzularda o'zaro jonli dialoglar tuzib, nutq madaniyati va muomala odobi qoidalarini amalda sinab ko'radilar.

4. Refleksiya va modulli nazorat bosqichi. Dars yakunidagi 5-8 daqiqa ichida o'quvchilar o'zlashtirgan bilimlari asosida kichik nutqiy mahsulot taqdim etadilar. Bu og'zaki miniatyura yoki besh-olti gapdan iborat ixcham ijodiy matn bo'lishi mumkin. O'qituvchi o'quvchining modul boshidagi nutqi bilan modul oxiridagi nutqini o'zaro qiyoslab, uning shaxsiy o'sish darajasini

xolisona baholaydi. Modulli ta'limning yana bir muhim afzalligi shundaki, u o'quvchilarga o'z iqtidori va o'zlashtirish tezligiga qarab tabaqalashtirilgan, ya'ni darajalangan topshiriqlarni taklif etadi. Nutqiy tortinchoq yoki so'z boyligi kamroq bo'lgan o'quvchilarga tayanch so'zlar yordamida gap tuzish vazifasi berilsa, iqtidorli o'quvchilarga matnni mustaqil davom ettirish yoki unga tanqidiy munosabat bildirish kabi murakkabroq ijodiy yuklamalar topshiriladi.

Modulli ta'lim texnologiyasining boshlang'ich sinf o'quvchilari nutq madaniyatiga ta'sirini aniqlash maqsadida pedagogik kuzatish va tajriba-sinov ishlari olib borildi. Tajriba jarayonida an'anaviy dars o'tiladigan sinflar (Nazorat guruhlari) hamda darslari nutqiy modullar asosida tashkil etilgan sinflar (Tajriba guruhlari) o'rtasidagi ko'rsatkichlar atroflicha solishtirildi. Olingan natijalar o'quvchilarning bir qancha muhim mezonlar bo'yicha o'sishini yaqqol ko'rsatdi. Birinchidan, nutqning boyligi nuqtayi nazaridan guruh va juftliklarda ishlash natijasida o'quvchilar faol lug'atidagi so'zlar soni keskin ko'paydi va dars davomida bolalar tomonidan qo'llanilgan mustaqil so'zlar miqdori ortdi. Ikkinchidan, nutqning to'g'riligi mezoni bo'yicha modulli darslarda o'quvchilar o'z tengdoshlarining nutqini ham eshitish va tahlil qilish imkoniga ega bo'lganliklari sababli, shevaga xos so'zlarni ishlatish va uslubiy xatolarga yo'l qo'yish holatlari sezilarli darajada kamaydi. Uchinchidan, nutqning mantiqiyliigi hamda ta'sirchanligi shakllandi. Modul oxiridagi ijodiy taqdimotlar bolalarda fikrni ketma-ket, uzilishsiz va mantiqiy asoslangan holda yetkazib berish ko'nikmasini yuzaga chiqardi. Pedagogik tajriba yakunlari shuni ko'rsatdiki, modulli o'qitish tizimi joriy etilgan sinflarda o'quvchilarning nutqiy faolligi va muloqotga kirishish darajasi an'anaviy sinflarga nisbatan o'rtacha 35% dan 42% gacha yuqori natijani qayd etdi. Eng muhimi, o'quvchilarda nutqiy tortinchoqlik va ommaviy so'zlashishdan qo'rqish hissi barham topdi.

Olib borilgan tadqiqotlar va metodik tahlillar asosida quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi: Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirishda modulli ta'lim texnologiyasi yuqori pedagogik samaradorlikka ega. U ta'lim markaziga o'qituvchini emas, balki bevosita o'quvchining mustaqil faoliyatini qo'yadi.

Mavzularni leksik, grammatik va kommunikativ modullarga ajratib o'qitish o'quvchilarda til qoidalarini shunchaki mexanik yodlash o'rniga, ulardan nutqiy jarayonda ongli va ijodiy foydalanish ko'nikmasini shakllantiradi.

Modulli tizim o'quv jarayonini individuallashtirish imkonini beradi. Har bir o'quvchi o'zining nutqiy imkoniyatlaridan kelib chiqib rivojlanadi va har bir modul yakunida aniq nutqiy natijaga erishadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, kelgusida boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi darsliklari hamda metodik qo'llanmalarini izchil ravishda nutqiy modullar tizimiga o'tkazish, zamonaviy axborot texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish maktab ta'limi sifatini yangi bosqichga ko'tarishning muhim shartlaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Pardayeva G. J., & Qarshiyeva E. O. *Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini modulli yondashuv asosida rivojlantirish metodikasi*. INTERNATIONAL

CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS.

Maqola modulli yondashuv va uning nutqiy kompetensiyalarga ta'sirini ko'zdan kechiradi.

2. Shabbazova Dilfuza Ruziqulovna. ONA TILI O'QITISH METODIKASI.

Toshkent "METODIST NASHRIYOTI" 2023.

3. Mukhtarova L.A. Ways of formation of ecological culture in children of primary age // AJMR: Asian Journal of Multidimensional Research Journal. Vol 10, Issue 4, April, 2021. - Pp 648-652. (Impact Factor 7.699).

4. Мухтарова, Л. А. (2017). BOSHLANG'ICH SINFLARDA RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI. Апробация, (2), 93- 94.

5. Gulbahor Pardayeva. (2023). THE IMPORTANCE OF STEAM TECHNOLOGY AND ITS USE IN TEACHING NATURAL SCIENCES. Academia Repository, 4(10), 18–23.

6. Jalgashovna, P. G., & Abdimannabovna, M. L. (2023). PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF TEACHING NATURAL SCIENCES BASED ON STEAM TECHNOLOGY. World Bulletin of Social Sciences, 21, 109-111

7. Pardayeva Gulbahor Jalg'ashovna Ma'murova Sabina Murod qizi. INTERNATIONAL SCIENTIFIC INNOVATION RESEARCH CONFERENCE Volume 02, Issue 03, 2025 ONA TILI DARSLARIDA MODULLI YONDASHUVNI QO'LLASHNING METODIK TIZMI.

8. Pardayeva G.J., Maxamadinova U.A. Modulli yondashuv tushunchasi va uning ona tili darslarida qo'llanishi.// Inter education & global study. 2025. №12. B.4352

9. Pardayeva Gulbahor Jalgashovna , Shermurodova Marjona Shukhratovna FACTORS OF DEVELOPING SPEAKING COMPETENCES IN MOTHER LANGUAGE LESSONS.

10. Pardayeva Gulbahor Jalg'ashovna Zaripova Maftuna Zokir. ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI MODULLI

YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIKASI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS.

11. Abduqodirov, M. (2007). Oila va tarbiya: pedagogik asoslar. Toshkent: O'zbekiston milliy akademik nashriyoti.

12. Yuldashev, S. (2015). Milliy qadriyatlar va ularning ta'limdagi o'rni. Tashkent: "O'qituvchi" nashriyoti.